

Lokacijske osobenosti arhivskih objekata u Bosni i Hercegovini

AZEM KOŽAR, PROF. DR. SCI.

Društvo arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona, Franje Ledera 1,75 000 Tuzla, Bosna i Hercegovina
e-mail: kozar.azem@bih.net.ba

Location Characteristics of Archival Buildings in Bosnia and Herzegovina

ABSTRACT

The paper discusses the location characteristics of archival facilities in Bosnia and Herzegovina with the several aspects of the macro location, micro location, convenience to the case of extraordinary circumstances, the possibility of adaptation and extension, construction characteristics and ownership status. It brings a short review of the state of archival buildings until 1991, and a detailed description of the condition in 2015. The article analyses all the above mentioned aspects of the convenience of the facilities location and indicates the possibilities to improve the situation on this important archival issue. The correct solutions in this matter are important also for the successful development of many other issues relevant to the Bosnian archival science. In the context of all this also the attitude of society towards this issue of archival activities is analyzed.

Key words: Bosnia and Herzegovina, archives, archive objects, sites, micro sites, the macro location, exceptional circumstances, the construction characteristics, ownership status

Caratteristiche delle ubicazioni degli edifici archivistici in Bosnia-Erzegovina

SINTESI

L'articolo parla delle caratteristiche di ubicazione dei servizi archivistici in Bosnia-Erzegovina, con i diversi aspetti della macro e della micro posizione, della convenienza per il caso di circostanze eccezionali, della possibilità di adattamento ed estensione, delle caratteristiche di costruzione e dello stato di proprietà. Riporta una breve rassegna dello stato dello spazio dell'archivio storico fino al 1991 ed una descrizione dettagliata della condizione nel 2015. Analizza tutti gli aspetti sopra scritti delle attrezzature di comodo e della posizione, ed indica le possibilità di migliorare la situazione su questo importante tema di archivistica dalla cui corretta decisione dipende il successo di molte altre questioni rilevanti per lo sviluppo dell'amministrazione archivistica bosniaca. È comprensibile come nel contesto di tutto questo sia analizzato anche l'atteggiamento della società nei confronti del grave problema delle attività archivistiche.

Parole chiave: Bosnia-Erzegovina, archivi, oggetti archivistici, siti, micro siti, macro ubicazioni, circostanze eccezionali, caratteristiche architettoniche, stato della proprietà

Lokacijske značilnosti arhivskih stavb v Bosni in Hercegovini

IZVLEČEK

Prispevek se osredotoča na lokacijske značilnosti arhivskih stavb na področju Bosne i Hercegovine z več vidikov: makro lokacija, mikro lokacija, primernost v primeru izrednih razmer, možnost adaptacije in dograditve, gradbene značilnosti in status lastništva. Podaja se krajši pregled stanja arhivskega prostora do leta 1991 ter se podrobno predstavlja stanje v letu 2015. V prispevku se analizirajo vsi naprej označeni aspekti lokacijske primernosti zgradb ter se dajejo smernice za možne izboljšave stanja na tem pomembnem arhivskem vprašanju in od katerega pravilne rešitve je odvisna tudi uspešnost rešitve mnogih drugih vprašanj, ki so pomembna za nadaljnji razvoj bosansko-hercegovske arhivistike. Tako se tudi v kontekstu vsega navedenega analizira tudi odnos družbe do tega akutnega vprašanja arhivske dejavnosti.

Ključne besede: Bosna in Hercegovina, arhivi, arhivske stavbe, lokacija, mikro lokacija, makro lokacija, izredne razmere, gradbene značilnosti, status lastništva

Lokacijske osobenosti arhivskih objekata u Bosni i Hercegovini

APSTRAKT

U radu se govori o lokacijskim osobenostima arhivskih objekata na području Bosne i Hercegovine sa više aspekata: makro lokacija, mikro lokacija, pogodnost za slučaj vanrednih prilika, mogućnost adaptacije i dogradnje, građevinske osobenosti i vlasnički status. Donosi se kraći osvrt na stanje arhivskog prostora do 1991. godine, te posebno predstavlja stanje 2015. godine. Analiziraju se svi naprijed naznačeni aspekti lokacijske pogodnosti objekata i ukazuje na moguća poboljšanja stanja na ovom značajnom arhivističkom pitanju od čijeg pravilnog rješenja zavisi i uspjeh mnogih drugih pitanja relevantnih za dalji razvoj bosanskohercegovačke arhivistike. Razumljivo u kontekstu svega toga se analizira i odnos društva prema ovom akutnom pitanju arhivske djelatnosti.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, arhivi, arhivski objekti, lokacija, mikro lokacija, makro lokacija, vanredne okolnosti, građevinske osobenosti, vlasnički status.

1 Uvodne napomene

Stanje arhivskog prostora od bitnog je uticaja na djelatnost svake arhivske ustanove i cjelokupne arhivske djelatnosti. Postojanje optimalnog arhivskog prostora omogućava i podstiče rad svakog arhiva, dok nedostatak svake vrste ima negativan odraz na ukupan rad arhiva i arhivske djelatnosti svake zemlje, pa otuda i Bosne i Hercegovine. Međutim, arhivski objekti treba da ispunjavaju osim općih i neke posebne zahtjeve, među kojima važno mjesto čine pitanja koja se tiču njihovih lokacijskih pogodnosti¹.

U svijetu je izgrađen veliki broj arhivskih objekata, ali je znatno više onih koji su namjenski adaptirani za potrebe arhiva, što je uglavnom u vezi sa nivoom arhivske tradicije svake zemlje. Bosna i Hercegovina nema dugu arhivsku tradiciju, u njoj nije izgrađen ni jedan namjenski arhivski objekat (osim objekta u Brčkom koji je zajednički sa Bibliotekom i započetog objekta u Travniku), ali su izvršene namjenske adaptacije više arhivskih prostora (više o tome vidi Kožar, 2013; Kožar, 1990, Terzić i Kožar, 2002; Kožar i Balta, 2004, str. 202-204). Naime, uspostava arhivske službe na području Bosne i Hercegovine započelo je osnivanjem Državnog arhiva Bosne i Hercegovine u Sarajevu 1947. godine, a potom i mreže regionalnih arhiva sa sjedištima u Sarajevu (1948.), Banjaluci (1953.), Mostaru (1954.), Travniku (1954.), Tuzli (1954.), te u Bihaću (1982.) i Foči (1983.), tako da je arhivsku mrežu do kraja 1991. godine činio jedan državni (republički) i osam regionalnih arhiva. Međutim, i do tada su na području Bosne i Hercegovine postojali vidovi protoka, odlaganja i čuvanja službenih dokumenata u osmanskome, austrougarskom i monarhističko-jugoslovenskom razdoblju, ali nisu postojali arhivi, arhivska mreža, arhivski propisi pa ni arhivski objekti².

2 Stanje arhivskog prostora do kraja 2014. godine

Nedostatak potrebnog arhivskog prostora bio je limitirajući faktor razvoja arhiva i arhivske djelatnosti u Bosni i Hercegovini. Ipak, ukupan razvoj društva imao je odraza i na razvoj arhivske djelatnosti, tako da se, između ostaloga, postepeno povećavao i arhivski prostor u arhivima Bosne i Hercegovine. Prema podacima iz 1989. godine iznosio je 6.677 metara kvadratnih, što je činilo svega oko 6,30% arhivskog prostora kojim su u to vrijeme raspolagali arhivi na području SFR Jugoslavije (ukupno 106.603 metra kvadratna)³.

Krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina 20. stoljeća, arhivska služba Bosne i Hercegovine se nalazila u fazi uspona u svim segmentima rada, pa i na planu poboljšanja stanja arhivskog prostora. Istraživanja iz 1991. godine pokazuju da je arhivski prostor u toku od oko dvije godine

1. Pitanjima izgradnje arhivskih objekata bavio se *Arhivski centar za stručna i tehnička pitanja arhiva* koji je osnovan pri Pokrajinskom arhivu Maribor 1979. godine, čije su aktivnosti (godišnja međunarodna arhivska savjetovanja sa kojih su radovi objavljivani u časopisu "Sodobni arhivi") imale utjecaja i na stanje u Bosni i Hercegovini.

2. A. Kožar, *Arhivski objekti na području Bosne i Hercegovine*, 149-150.

3. Arhiv Jugoslavije u Beogradu je imao 4.500 m, arhivi u Crnoj Gori 3.996 m, u Srbiji 12.780, u Hrvatskoj 30.991 m, u Makedoniji 12.859 m, u Sloveniji 10.600 m, na Kosovu 11.000 m i u Vojvodini 10.200 m. Vidi: Matko Kovačević, Statusna pitanja arhivske službe SFRJ, *Glasnik arhiva i DAR BiH*, br. 29, Sarajevo, 1989., 81-98.

(1989. i 1990.) gotovo udvostručen (sa 6.677 m² na kraju 1988. godine, na 11.208 m² do kraja 1990. godine). U tom periodu je najznačajnije povećanje imao Arhiv u Tuzli, koji je 1990. godine uselio u namjenski adaptiran (i dograđen) objekat, ukupne površine 763 m² (umjesto dotadašnjih 158 m² neuslovnog prostora) (Kožar, 1990, str. 47-56), ali su adaptacije, dogradnje i druga poboljšanja i proširenja prostora imali i neki drugi arhivi (Arhiv BiH, Istorijski arhiv u Sarajevu i dr.). Međutim, i pored toga time nisu zadovoljene postojeće potrebe: niti u odnosu na potrebe arhivskog prostora u skladu sa arhivskim standardima a u odnosu na u arhivima preuzetu arhivsku građu, niti sa aspekta potreba za preuzimanjem u arhive sazrele arhivske građe (starije od 30 godina)⁴, tako da je 1991. godine na preuzimanje čekalo čak 134.500 m¹ arhivske građe (Kožar, 1991, 47-40). Sve to govori o ogromnom raskoraku između potreba za preuzimanjem arhivske građe iz registratura, i nemogućnosti arhiva da te obaveze izvrše, uglavnom uslijed nedostatka arhivskog prostora.

Svi arhivi u Bosni i Hercegovini nastavili su djelatnost u ratnim okolnostima od 1992. do 1995. godine. Tada je došlo do značajnog smanjenja površine arhivskog prostora, uglavnom uslijed oštećenja arhivskih objekata granatiranjem (veći dio) i uslijed korištenja prostora za ratne potrebe, tako da je oko 25% prijeratnog arhivskog prostora privremeno promijenilo svoju namjenu⁵.

Nakon okončanja rata novembra 1995. godine, kada je utvrđeno novo administrativno ustrojstvo: država Bosna i Hercegovina, dva entiteta: Federacija Bosne i Hercegovine (podjeljena na 10 kantona) i Republika Srpska (administrativno jedinstven prostor), započeo je i proces prilagođavanja arhivske mreže na tri nivoa: država, entiteti i kantoni. Arhiv Bosne i Hercegovine je nastavio sa radom kao državni arhiv, nastala su dva entitetska arhiva: Arhiv Srpske Republike je preimenovan u Arhiv Republike Srpske sa sjedištem u Banjaluci (odjeljenjima u Doboju i Foči), i Arhiv Federacije Bosne i Hercegovine sa sjedištem u Sarajevu, te više kantonalnih arhiva: prijeratni regionalni arhivi u Mostaru, Travniku, Sarajevu, Bihaću i Tuzli preimenovani su u kantonalne, novoosnovani su kantonalni arhivi u Goraždu i Širokom Brijegu, dok se u fazi formiranja nalaze kantonalni arhivi u Zeničko-dobojskom, Livanjskom i Posavskom kantonu, a u formiranju je i Arhiv za područje Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine⁶.

Novu arhivsku mrežu su pratile i promjene u sferi arhivskog prostora, i to tako što su novoosnivanim arhivima osnivači obezbjedili neophodni arhivski prostor, tako da su po ovom osnovu arhivi dobili 2.127 metara kvadratnih prostora. Postojeći arhivi su na različite načine uspjeli doći do novih arhivskih prostora (objekata), između ostalog i adaptacijom postojećih, u ukupnoj površini od 3.206 metara kvadratnih⁷.

Osim toga, započela je i izgradnja novih namjenskih arhivskih objekata. Radi se o objektima za Kantonalni arhiv u Travniku, koji je neka vrsta kompenzacije za napuštene objekte, ukupne površine od 1.180 m² (opremljen je dio objekta za spremište od 560 m² što sa 120 m² radnog prostora iznosi 680 m² - vidi fotos *Maketa objekta*), te o objektu za Arhiv Brčko Distrikta BiH, koji je samo dijelom zauzeo Arhiv (744 m²), dok je u preostali veći dio smještena Biblioteka (vidi fotos objekta Arhiva) (za Brčko vidi: Terzić i Kožar, 2002, str. 176-182).

4. *Standardi i normativi za arhivsku djelatnost BiH*, 108. Komparacija stanja postojećeg prostora i u arhive preuzete arhivske građe data je na osnovu projekcije *Standarda i normativa*, a koja je rezultat aktivne participacije ne samo autora (Vladimira Jerića), već i Predsjedništva Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine.

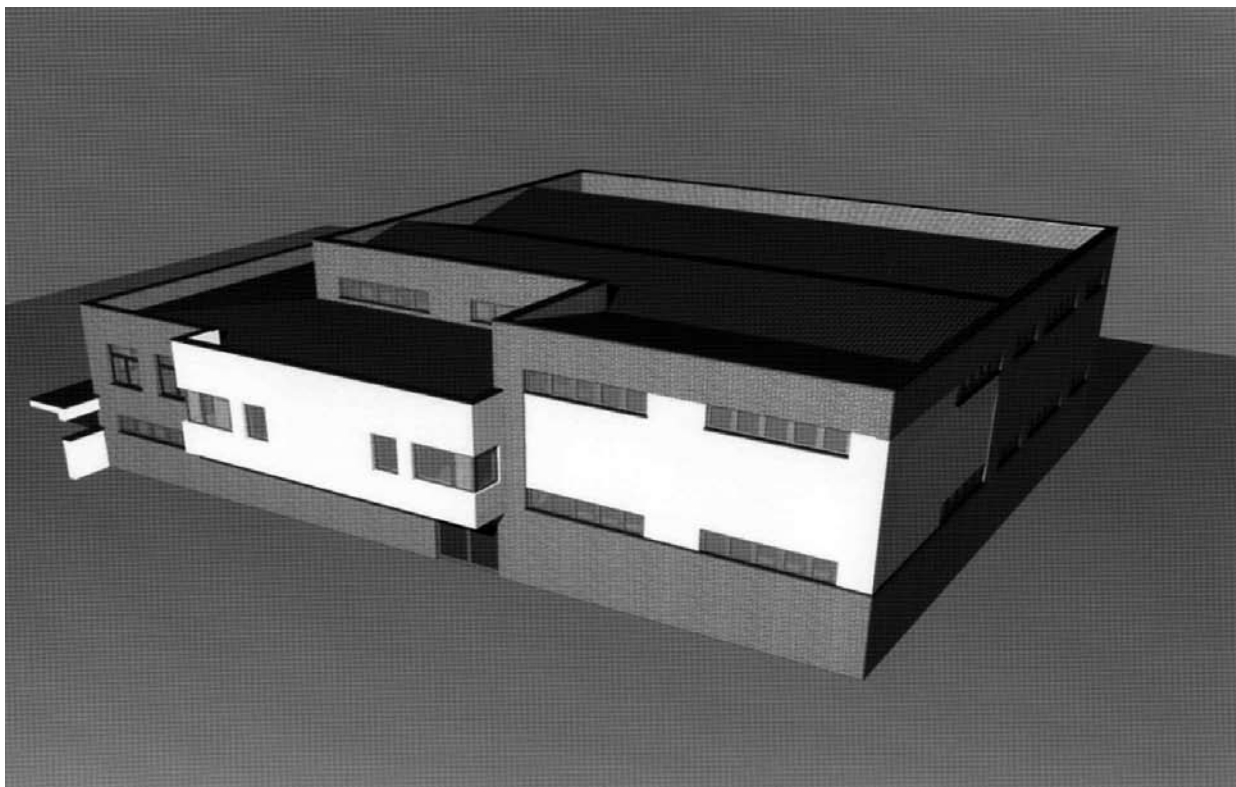
5. Podaci su naznačeni prema odgovorima arhiva na anketni upitnik dostavljenog autoru ovoga priloga 2013. godine.

6. Budući Arhiv Brčko Distrikta BiH funkcioniše u okviru Vlade Brčko Distrikta, a pod nazivom "Odjeljenje za javni registar, Služba za arhiv".

7. Podaci iz upitnika arhiva dostavljeni autoru 2013. godine.

Namjenski izgrađen objekat za Arhiv Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine

Maketa objekta u izgradnji za Arhiv Srednjobosanskog kantona u Travniku

Azem KOŽAR: Lokacijske osobnosti arhivskih objekata u Bosni i Hercegovini, 15-23

Komparaciju stanja arhivskog prostora na kraju 1990. i 2014. godine donosimo u sljedećoj tabeli:

Red. broj	Arhiv	Arhivski prostor u m ²					
		Radni		Spremišni		Svega	
		1990.	2014.	1990.	2014.	1990.	2014.
1.	Arhiv Bosne i Hercegovine Sarajevo	247	220	2.450	4.125	2.697	4.345
2.	Arhiv Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo	-	133	-	380	-	513
3.	Arhiv Republike Srpske, Banja Luka sa odjeljenjima u Doboju, Foči, Trebinju, Sokolcu i Zvorniku	319	948	2.210	1.903	2.529	2.851
4.	Historijski arhiv Sarajevo	392	500	2.600	1.430	2.992	1.930
5.	Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona u Mostaru	150	160	440	496	590	656
6.	Arhiv Srednje-bosanskog kantona u Travniku	122	120	1.058	560	1.180	680
7.	Arhiv Unsko-sanskog kantona u Bihaću	150	20	300	1.200	450	1.220
8.	Arhiv Tuzlanskog kantona u Tuzli	165	165	598	1.052	763	1.218
9.	Arhiv Bosansko-podrinjskog kantona u Goraždu	-	-	-	673	-	673
10.	Arhiv županije Zapadno-hercegovačke u Širok. Brijegu	-	133	-	65	-	238
11.	Služba za arhiv Brčko Distrikta BiH	-	72	-	671	-	744
Ukupno		1.545	2.471	9.656	12.555	11.201	15.068

Kako se iz tabele vidi arhivi na području Bosne i Hercegovine raspolažu (31.12.2014.) ukupno sa 15.068 m² prostora, od čega je 2.471 m² radni a 12.555 spremišni prostor. U komparaciji sa stanjem prije rata zaključno sa 1991. godinom, to je povećanje za 3.867 m² (34,5%). Međutim, to stanje ne zadovoljava potrebe arhiva: niti 1991. godine (kada je nedostajalo 4.970 m² prostora za preuzimanje sazrele arhivske građe), niti 2014. godine, kada po procjenama arhiva nedostaje 10.837 metara kvadratnih arhivskog prostora (Zahirović, 2009, str. 12-18)⁸. Osim toga što je nedovoljan, arhivski prostor ne pruža potrebnu sigurnost arhivske građe i zaposlenika jer se najvećim dijelom radi o starim i dotrajalim objektima, građenim u 19. ili u prvoj polovini 20. stoljeća (neki objekti Arhiva BiH, glavni objekat Arhiva RS, objekat Arhiva u Mostaru, itd).

3 Lokacijske osobnosti postojećih arhivskih objekata

Za istraživanje (utvrđivanje) lokacijskih osobnosti postojećih arhivskih objekata, sačinjen je odgovarajući upitnik i upućen svim arhivima na popunu. Traženi su podaci o makrolokacijskim osobnostima (prva, druga ili treća zona grada, te udaljenost od centra grada u metrima dužnim -m/d),

8. Podaci iz upitnika dostavljenog autoru 2015. godine.

Azem KOŽAR: Lokacijske osobenosti arhivskih objekata u Bosni i Hercegovini, 15-23

zatim o mikrolokacijskim osobenostima (prometnost lokacije, komunikacijska pristupačnost objekta, udaljenost objekta od gasovoda i kanalizacije, udaljenost od vojnih objekata, tvornica i sl., udaljenost od aerodroma, vozne i autobusne stanice, bolnica, obdaništa i sl.), o pogodnostima za slučaj vanrednih prilika (poplava, požara, klizišta, demonstracija, ratnih dejstava i sl.), o mogućnostima adaptacije i/ili dogradnje objekata, o građevinskim osobenostima (cigla, beton, vlaga i sl.) i vlasničkom statusu (vlasništvo arhiva, odnosno osnivača, korišćenje uz naknadu i sl.).⁹

Iz upitnika je vidljivo da svi arhivi u Bosni i Hercegovini raspolažu sa ukupno 30 arhivskih objekata veoma različitih građevinskog gabarita (površina, spratnost i sl.). Odgovore arhiva na najvažnija pitanja, koja se tiču makro i mikro lokacijskih osobenosti, te pogodnosti od vanrednih opasnosti, donosimo u narednoj tabeli.

Red. broj	Arhiv	Makro lokacijske osobenosti			Mikro lokacijske osobenosti			Pogodnost od vanredn. opasnosti			
		zona lokacije obj.			promet. i pristup.			poplave i požari		od ratnih dejstava	
		prva	druga	treća	dobra	loša	relativ.	da	ne	da	ne
1.	Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo	4	-	-	4	-	-	4	-	4	-
2.	Arhiv Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo	2	2	-	2	-	2	2	2	2	2
3.	Arhiv Republike Srpske, Banja Luka	3	3	-	3	1	2	4	2	3	3
4.	Historijski arhiv Sarajevo	2	-	1	2	-	1	3	-	1	2
5.	Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona u Mostaru	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1
6.	Arhiv Srednjo-bosanskog kantona u Travniku	3	-	-	-	-	3	3	-	-	3
7.	Arhiv Unsko-sanskog kantona u Bihaću	1	-	2	1	-	2	3	-	-	3
8.	Arhiv Tuzlanskog kantona u Tuzli	1	-	2	1	-	2	3	-	1	2
9.	Arhiv Bosansko-podrinjskog kantona u Goraždu	1	-	-	1	-	-	-	1	1	-
10.	Arhiv županije Zapadno-hercegovačke u Širok. Brijegu	1	-	-	1	-	-	1	-	1	-
11.	Služba za arhiv Brčko Distrikta BiH	1	-	-	1	-	-	-	1	-	1
Ukupno		20	5	5	17	1	12	24	6	13	17

9. Arhivi su dostavili autoru ovoga priloga popunjene upitnike u dane 28. do 30.05.2015. godine.

Kada su u pitanju makrolokacijske osobenosti, kako je i naznačeno u tabeli, čak 20 arhivskih objekata se nalazi u užoj zoni (centru) grada (prva zona), pet objekata je u prigradskim naseljima (druga zona) a pet je na drugim od grada više kilometara udaljenim lokacijama, pa i u drugim općinama¹⁰. Ipak, zbirno uzevši, makro lokacija objekata je prilično povoljna tj. odgovarajuća.

Što se tiče mikrolokacijskih osobenosti u tabeli su naznačeni podaci za dvije najznačajnije: prometnost i pristupačnost objekta. Kod većine arhivskih objekata (17) je zadovoljavajuća (dobra) prometnost i pristupačnost, kod 12 objekata je nešto slabija (relativna), dok je nezadovoljavajuća (loša) samo kod jednog objekta. Na osnovu toga se može konstatirati da su ovi podaci prilično zadovoljavajući i da su kompatibilni sa podacima o makrolokacijskim osobenostima.

Također je u tabeli naznačen samo dio odgovora arhiva koji se tiču pogodnosti lokacija objekata u vrijeme vanrednih okolnosti kakve su: poplave i požari, te opasnost od ratnih dejstava. Čak kod 24 arhivska objekta nema opasnosti od poplava i požara dok je šest objekata izloženo tim opasnostima. Značajno drugačija je situacija kada se radi o ratnim opasnostima, kojima je, po ocjeni arhiva, izloženo 17 objekata a ta opasnost je značajno manja za 13 arhivskih objekata. Značajan broj arhivskih objekata se nalazi u blizini saobraćanih čvorišta, autobusnih i vozničkih stanica, aerodroma i sl., što dovodi do realnih pretpostavki o mogućim stradanjima u vrijeme vanrednih okolnosti, posebno od ratnih dejstava (vidi: Pijuk Pejčić i Dervišbegović 2014; Zulić, 2014)¹¹. Ovi podaci bi trebali biti indikator za pokretanje odgovarajućih aktivnosti od strane arhiva prema svojim osnivačima kako bi se sigurnost u arhivima pohranjene arhivske građe podigla na značajno veći nivo. Također bi, u duhu svih međunarodnih konvencija i aktuelnih arhivskih propisa, bilo neophodno sačiniti realne programe zaštite arhivske građe svakoga arhiva i svake registrature¹².

Kada su u pitanju građevinske osobenosti arhivskih objekata, prema podacima su svi arhivski objekti građeni od cigle (manji broj) ili betona (značajno veći broj), odnosno najčešće od jednog i drugog materijala. Također u većini objekata nije prisutna vlaga, mada je još uvijek značajan broj objekata (Sarajevo, Travnik, Bihać) u kojima postoji vlaga, što je neprihvatljivo, posebno ako arhivi ne koriste aparate za apsorpciju vlage. Kod oko 50% arhivskih objekata postoji mogućnost dogradnje i/ili adaptacije, što je, vjerovatno, najrealniji način da se dođe do novog arhivskog prostora. Oko 25% arhivskih objekata je vlasništvo arhiva, dok je najveći broj objekata vlasništvo osnivača, a nekoliko objekata je arhivima ustupljeno na privremeno korišćenje - uglavnom su to napušteni vojni objekti¹³.

Ovim pokazateljima je neophodno dodati i promišljanja arhiva o potrebnom arhivskom prostoru, jer je očigledno da osim Arhiva Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (u osnivanju) nijedan drugi arhiv ne posjeduje odgovarajući arhivski prostor: sa aspekta površine, građevinskih i lokacijskih pogodnosti.

Stajališta svakoga arhiva o potrebnom (nedostajućem) arhivskom prostoru su unekoliko osobena. Tako Arhiv Bosne i Hercegovine posjeduje projekat izgradnje namjenskog arhivskog objekta iz 1979. godine i nastoji ga aktualizirati, a aplicirao je za prostor u bivšoj kasarni "Maršal Tito" (Zahirović, 2009)¹⁴. Historijski arhiv Sarajevo planira adaptaciju ranije dodijeljenog ali još uvijek neadaptiranog prostora (u Ul. Čadordžina 90) u veličini od 600 m². Arhiv Srednje-bosanskog kantona planira završiti drugu fazu izgradnje objekta površine 620 m², što sa postojećom izgrađenom prvom fazom od 560 m² i 120 m² uz novoizgrađeni objekat dodijeljenog prostora iznosi 1.180 m², što se smatra optimalnim rješenjem. Jasnu viziju, u osnovi veoma skromnu, iskazali su i kantonalni arhivi u Bihaću (1.040 m²), Tuzli (1.200 m²), Goraždu (1.227 m²) i Širokom Brijegu (svega 140 m²). Jedino Arhiv RS i Arhiv u Mostaru nisu pravili slične projekcije potreba, smatrajući da je nemoguće realno planirati to pitanje,

10. Najudaljeniji od glavnog objekta arhiva su dva prizemna objekta u napuštenoj kasarni "Dubrave" (13 km) koja su Arhivu Tuzla dodijeljena na privremeno korišćenje (depoi), te objekat u napuštenoj kasarni "Orljani" (3 km) dodijeljen na korišćenje Arhivu Unsko-sanskog kantona (Podaci iz upitnika dostavljenih autoru maja 2015.).

11. Prošle godine, tj. 7.02.2014. godine, je u demonstracijama građana stradao dio arhivskog fonda Arhiva Bosne i Hercegovine u Sarajevu, te arhivska građa Kantona Sarajevo u Sarajevu i Tuzlanskog kantona u Tuzli. Svi ti objekti su se nalazili u prvoj zoni grada Sarajeva i Tuzle (centar), što navodi na zaključak da je potrebno preispitati stajališta arhiva o pogodnosti zaštite od požara u dvotrećinskom broju objekata. Više o stradanjima arhivske građe u požaru od 7.02.2014.

12. Pitanjima programa zaštite arhivske građe u arhivima se ovom prilikom nismo bavili, mada je iz ranijih saznanja apsolutno jasno da se na tom planu mora kuditamo više učiniti.

13. Podaci iz upitnika dostavljeni autoru maja 2015.

14. Podaci iz upitnika dostavljeni autoru 2013. godine.

sobzirom na ogromne količine nepreuzete građe iz registratura¹⁵. Smatramo da arhivi trebaju jasno i nedvosmisleno imati viziju svoga razvoja pa i kada se radi o arhivskom prostoru i te zahtjeve staviti pred svoje osnivače i druge centre moći.

Arhivi su u naznačenom upitniku iskazali potrebe za 10.837 m² arhivskog prostora. Kada se tome dodaju potrebe tri kantonalna arhiva u osnivanju (u Zenici, Livnu i Orašju), koje, aproksimativno, iznose 1.000 m² po jednom arhivu, onda ukupna potraživanja za arhivskim prostorom iznose 13.837 m², što je približno količini postojećeg prostora. Sa aspekta ove teme gledano, nastojanja arhiva treba usmjeriti na zahtjevima za odgovarajućim, a ne bilo kakvim, arhivskim prostorom, sve u skladu sa aktuelnom *Strategijom kulturne politike Bosne i Hercegovine* (Kožar, 2009).

4. Zaključak

Nasuprot svim poteškoćama koje je imala i ima Bosna i Hercegovina kao zemlja u tranziciji, razvoj arhivske djelatnosti je išao uzlaznom linijom, što se između ostaloga može mjeriti i povećanjem arhivskoga prostora. Na kraju 2014. godine arhivi su raspolagali sa 15.068 m² arhivskog prostora, što u odnosu na stanje iz kraja 1990. godine čini povećanje za 3.867 m². Po prvi put su izgrađena dva namjenska arhivska objekta (u Travniku i Brčkom). To, međutim, ne zadovoljava potrebe arhiva za arhivskim prostorom kao važnim uvjetom za unapređenje svoje funkcije u društvu. Prema procjenama arhivima nedostaje 13.837 metara kvadratnih prostora.

Analiza kvalitativne strane ovoga pitanja, a na primjeru lokacije 30 postojećih arhivskih objekata, utvrdili smo činjenično stanje koje govori o brojnim lokacijskim osobenostima arhivskoga prostora. Analizirali smo makro lokacijske i mikro lokacijske osobenosti arhivskih objekata, lokacijske pogodnosti u vrijeme vanrednih okolnosti, građevinske osobenosti i vlasnički status objekata.

Istraživanje je pokazalo da su dvije trećine arhivskih objekata (20) smještene u prvoj gradskoj zoni (centar) što arhivi ocjenjuju povoljnom lokacijom. Pet objekata je na gradskoj periferiji a pet objekata na nešto većoj udaljenosti (do 13 km), što je ne samo lokacijski nepovoljno, već arhivima pričinjava svakodnevne poslovne poteškoće. Radi se uglavnom o arhivskim depoima iz kojih se zbog udaljenosti od glavne zgrade arhiva građa otežano koristi. Većina arhivskih objekata (17) se nalazi na pristupačnoj lokaciji, dok je kod 12 objekata pristupačnost relativno dobra a kod jednog loša. Lokacijska pogodnost osigurava sigurnost arhivskih objekata od poplava i požara čak kod 24 objekta, dok je značajno lošija lokacijska pogodnost kada se radi o negativnom uticaju mogućih ratnih dejstava. U nešto povoljnijem lokacijskom položaju se nalazi 13 arhivskih objekata a većina je (17) lokacijski nepogodna u vrijeme ratnih dejstava (zbog male udaljenosti od saobraćajnih čvorišta, aerodroma, tvornica i sl.). Svi arhivski objekti građeni su od cigle i/ili betona, većina ih se može dograđivati i adaptirati, a kod značajnog broja objekata je prisutna vlaga kao posljedica lokacijske nepogodnosti tih objekata. Tri četvrtine arhivskih objekata su vlasništvo osnivača a jedna četvrtina vlasništvo arhiva. Ukupno uzevši, može se zaključiti da kvalitet arhivskoga prostora nije na razini kvantiteta (površine) koji, kako je naznačeno, zadovoljava tek oko polovine stvarnih potreba arhiva.

Literatura

- Kovačević, Matko (1989). Statusna pitanja arhivske službe SFRJ. *Glasnik arhiva i DAR BiH*, br. 29, str. 81-98.
- Kožar, A. (1990). Adaptacija objekta za potrebe Arhiva Tuzla. *Glasnik arhiva i DAR BiH*, br. 30, str. 47-54.
- Kožar, A. (1991). Potrebe i mogućnosti arhiva u Bosni i Hercegovini za preuzimanjem arhivske građe od imalaca. *Glasnik arhiva i DAR BiH*, br. 31, str. 37-40.
- Kožar, A. (2006). Arhivski fondovi i zbirke u Bosni i Hercegovini. U: *Prvi kongres arhivista Bosne i Hercegovine : Zbornik radova*, str. 39-53.
- Kožar, A. (2009). Mjesto i uloga arhivske djelatnosti u okvirima nove kulturne politike Bosne i Hercegovine. *Glasnik arhiva i AU BiH*, br. 30, str. 126-137.

15. Podaci iz upitnika arhiva dostavljeni autoru 2013.

Kožar, A. (2013). Arhivski objekti na području Bosne i Hercegovine: stanje i perspektive. U: *Atlanti*, br. 23, sv. 1, str. 149-158. Trst, Maribor: International Institute for Archival Science.

Kožar, A. *Arhivski objekti na području Bosne i Hercegovine*, 149-150.

Kožar, A., Balta, I. (2004). *Pomoćne historijske znanosti i arhivistika*. Tuzla.

Pijuk Pejčić, A., Dervišbegović, E. (2014). Stradanje arhivske i registraturne građe na prostoru Kantona Sarajeva u požaru 7.02.2014. *Arhivska praksa*, broj 17, str. 138-148. Tuzla: Arhiv Tuzlanskog kantona.

Šabotić, Izet (2014). Stanje arhivskih fondova i zbirki u arhivima u Bosni i Hercegovini. *Glasnik arhiva i AU BiH*, br. 44, str. 43-44.

Terzić, A., Kožar, A. (2002). Izgradnja namjenskog objekta za Arhiv Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. *Arhivska praksa*, broj 5, str. 176-182. Tuzla: Arhiv Tuzlanskog kantona.

Zahirović, Š. (2009). Prostorni problemi Arhiva BiH. *Građa*, broj 1, str. 12-23.

Zulić, Omer (2014). Uloga vanjske službe na zaštiti registraturne građe u vanrednim okolnostima. *Arhivska praksa*, broj 17, str. 22-32. Tuzla: Arhiv Tuzlanskog kantona.

SUMMARY

Contrary to all the difficulties Bosnia and Herzegovina has as a country in transition, development of archiving activity is going upward, which among other things can be measured in the increase of archival space. At the end of 2014, the archives had at their disposal 15,068 m² of archive space, as compared to the end of 1990, an increase of 3,867 m². For the first time they built two purpose built archive buildings (in Travnik and Brčko). This, however, does not meet the needs of archives for archive space as an important condition for improving its function in society. According to estimates archives are missing 13.837 sqm of area. Analysis of the qualitative side of this issue, and in the case of 30 locations of existing archival facilities, we have established the facts of which refers to a number locational characteristics of archival space. We analysed the macro and micro location, location features archival facilities, location advantages at the time of extraordinary circumstances, the construction characteristics and ownership status of objects. The survey showed that two-thirds of archival facilities (20) located in the first zone of the city (centre) as archived evaluated convenient location. Five buildings on the city's periphery and five buildings were farther away (to 13 km), which is not only unfavourable location, but archives imagining everyday business problems. These are mostly archival depots from which because of the distance from the main building archive material used is difficult. Most archival objects (17) is located on accessible location, while the 12 facilities accessible relatively good and bad in one. Location convenience ensures the safety of archival objects from floods and fires even at 24 facilities, while significantly worse location convenience when it comes to the negative impact of possible war. In more favourable position location is 13 archival objects and most (17) location is inconvenient at the time of war (based on distance from the traffic junctions, airports, factories, etc.). All archival facilities are built of brick and / or concrete, most of them can be upgraded and adapted, and in a significant number of objects is condensation as a result of the location disadvantages of these facilities. Three-quarters of archival facilities are owned by the founders and one-fourth ownership Archives. Overall, it can be concluded that the quality of archival space is not at the level of quantity (surface) which, as indicated, meets only about half of the real needs of the archives.

Typology: 1.02 Review Article

Submitting date: 16.03.2015

Acceptance date: 09.04.2015

